

УДК 341.45

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.2.12>**А. В. Боровик**кандидат юридичних наук, доцент,
віце-президент з наукової роботи
Науково-дослідного інституту публічного права**О. В. Лавренюк**здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії)
Науково-дослідного інституту публічного права.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТРАНСКОРДОННИХ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ЗЛОЧИНІВ

У статті здійснено дослідження специфічних ознак кримінально-правової характеристики транскордонних та транснаціональних злочинів. Визначено, що транскордонні злочини – це злочини які охоплюють дві або більше держави, або вчиненні на території однієї держави, але їх наслідки поширюються на територію інших держав, вчинення яких передбачає перетинання державних кордонів та не є обов'язково пов'язаними з організацією діяльності транснаціональних злочинних груп, а транснаціональні злочини — це злочини, які за своєю природою передбачають діяльність організованих груп або мереж, що діють у кількох країнах одночасно або мають значний вплив на кілька держав, злочини відрізняються своєю системністю, організованістю та складною структурою, підпадають під юрисдикцію двох та більше держав. Зауважено, що транснаціональні та транскордонні злочини слід відмежовувати від міжнародних злочинів (агресії, геноциду, воєнних злочинів, злочинів проти людяності), оскільки вони відносяться до т.з. злочинів міжнародного характеру.

Виокремлено наступні ознаки кримінально-правової характеристики транснаціональних та транскордонних злочинів: територія вчинення транснаціональних та транскордонних злочинів та «перетинання злочином» державних кордонів, наявність «іноземного елемента» в суб'єктивних та об'єктивних ознаках транснаціональних та транскордонних злочинів, об'єктивна сторона транснаціональних та транскордонних злочинів має певні специфічні ознаки, кримінальна відповідальність за транснаціональних та транскордонних злочинів настає за національним законодавством декількох країн та/або за міжнародним законодавством, транснаціональні та транскордонні злочини включають в себе широкий спектр кримінальних правопорушень, висока суспільна небезпека, транснаціональні та транскордонні злочини мають комплексний характер, що ускладнює їхнє попередження і розслідування, потребує тісної міжнародної співпраці та координації між державами.

Ключові слова: транскордонні злочини, транснаціональні злочини, міжнародна злочинність

Постановка проблеми. Актуальність дослідження кримінально-правової характеристики транскордонних та транснаціональних злочинів обумовлено низкою факторів, зокрема, специфіка транскордонних та транснаціональних злочинів вимагає ефективного міжнародного співробітництва та координації в сфері їх розслідування і попередження, оскільки саме така категорія злочинів тягне за собою значні економічні, соціальні та політичні наслідки (в т.ч. грубе порушення прав людини) на внутрішньодержавному та міжнародному рівні. Науково-практичні дослідження даного питання сприятимуть гар-

монізації кримінального законодавства різних країн та розвитку міжнародного кримінального права, розробці ефективних механізмів протидії і попередження транскордонних та транснаціональних злочинів, налагодженню співпраці між країнами у сфері правоохоронної діяльності, правильній правовій оцінці такого виду кримінальних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основою вивчення проблематики кримінально-правової характеристики транскордонних та транснаціональних злочинів стали праці таких вчених, як: Г.П. Жаровської (теорія та прак-

тика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні), І.М. Леган (сучасний стан та тенденції транснаціональної злочинності в Україні та світі), В. Попко (теоретичний аспект природи транснаціонального злочину як категорія міжнародного кримінального права). Також в дослідженні використано нормативно-правові акти, публіцистичні статті, інформаційно-аналітичні матеріали державних органів влади та ін. Незважаючи на значну теоретичну та практичну цінність наукових положень, висновків та рекомендацій із проблематики статті актуальним залишається питання дослідження кримінально-правової характеристики транскордонних та транснаціональних злочинів в умовах російсько-української війни, збільшення міграційних потоків та об'ємів перевезення вантажу через український державний кордон.

Метою статті є дослідження специфічних ознак кримінально-правової характеристики транскордонних та транснаціональних злочинів.

Виклад основного матеріалу. Передумовами зростання рівня транснаціональної та транскордонної злочинності на думку І.М. Леган є «глобалізація міжнародних відносин, розширення міжнародних економічних торговельних та соціальних зв'язків і контактів; розвиток міжнаціональної фінансових валютних мереж, швидкий переказ грошових коштів у будь-яку країну через електронні перекази; нелегальна міграція і загострення етнічних протиріч; зростання корупції та інших посадових злочинів» [1, с. 378]. Також, можна додати до передумов зростання транснаціональної та транскордонної злочинності, такі фактори як: недоліки функціонування правових та інституційних систем, політична і економічна нестабільність, соціальна та економічна нерівність в окремих державах та на міжнародному рівні, розвиток цифрових технологій та Інтернет-мережі, недостатній рівень міжнародної співпраці та відсутність ефективної координації в сфері протидії даній групі кримінальних правопорушень, трансформація організованої злочинності у транснаціональну і транскордонну та їх міжнародна інтеграція, лібералізація міграційної політики тощо.

Поняття транскордонних та транснаціональних злочинів використовуються в сфері міжнародного і національного кримінального права для позначення злочинної діяльності, яка виходить за межі однієї держави. Слід зауважити, що дані поняття мають ряд важливих відмінностей. Зокрема, транскордонні злочини – це

злочини які охоплюють дві або більше держави, або вчиненні на території однієї держави, але їх наслідки поширюються на територію інших держав, вчинення яких передбачає перетинання державних кордонів та не є обов'язково пов'язаними з організацією діяльності транснаціональних злочинних груп (наприклад, контрабанда, незаконне переправлення осіб через державний кордон, порушення правил міжнародних польотів, незаконна міграція, торгівля людьми та ін.), адже такі злочини можуть бути скоєні окремими особами або групами, які діють незалежно одне від одного та не завжди мають складну організаційну структуру.

Транснаціональні злочини – це злочини, які за своєю природою передбачають діяльність організованих груп або мереж, що діють у кількох країнах одночасно або мають значний вплив на кілька держав, злочини відрізняються своєю системністю, організованістю та складною структурою. Дана група злочинів підпадає під юрисдикцію двох та більше держав та включає в себе такі кримінальні правопорушення, як: міжнародний тероризм, кіберзлочинність, міжнародна торгівля зброєю, нелегальна міграція, поширення дитячої порнографії, викрадення і незаконний експорт культурних цінностей, торгівля людськими органами, угон автомобілів та ін. Як зауважує В. Попко транснаціональний злочин – це «діяння, здійснене з «іноземним елементом», яке ставить під загрозу важливі суспільні відносини (життя і здоров'я людини, безпеку, свободу, природу, майно, кошти тощо) або завдає шкоду цим відносинам, злочинні наслідки якого наступають більше ніж для однієї держави» [2, с. 140]. Організована злочинна діяльність відноситься до категорії транснаціональної у випадках якщо:

- вчинення об'єктивної сторони злочину відбувається на території декількох держав;
- відмічаються кримінальні зв'язки у декількох країнах;
- суб'єкти кримінальної діяльності мають внутрішній та зовнішній контур злочинної комунікації;
- використовуються інформаційні технології глобального характеру [3, с. 15].

Отже, транснаціональні злочини охоплюють більш широкий спектр кримінальної діяльності, яка організована на міжнародному рівні, тоді як транскордонні злочини вчиняються шляхом перетину кордонів між країнами. Транснаціональні та транскордонні злочини слід відмежовувати від міжнародних злочинів (агресії,

геноциду, воєнних злочинів, злочинів проти людяності), оскільки вони відносяться до т.з. злочинів міжнародного характеру [4, с. 105].

Серед ознак кримінально-правової характеристики транснаціональних та транскордонних злочинів слід виділити наступні:

1. *Територія вчинення транснаціональних та транскордонних злочинів та «перетинання злочинном» державних кордонів.* П. 2 ст. 3 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності визначає, що «злочин носить транснаціональний характер, якщо: а) він вчинений у більш ніж одній державі; б) він вчинений в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; с) він вчинений в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; або d) він вчинений в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі» [5]. Наприклад, міжнародний наркотрафік з Афганістану до ЄС проходить через Південний, Балканський, Північний, Кавказький маршрут (рис. 1).

Рис. 1. Маршрути наркотрафіку «Афганістан – країни ЄС» (з відкритих джерел, за матеріалами сайту <https://www.rfi.fr/uk/>)

2. *Наявність «іноземного елемента» в суб'єктивних та об'єктивних ознаках транснаціональних та транскордонних злочинів.* Зокрема, «іноземний елемент» суб'єкта злочину означає, що співучасники є громадянами різних країн, а «іноземний елемент» об'єкту злочину відмічається у випадку, коли об'єкт злочинного посягання не збігається з місцем вчинення злочину. Наприклад, іноземний елемент у складі

суб'єкта та об'єкта такого транснаціонального злочину, як незаконна торгівля зброєю прослідковується в схемі викритій Європолем у 2020 р. - громадяни Іспанії та Латвії незаконно перевозили російську зброю через українські порти та Середземне море до зони збройних конфліктів у Північній Африці та на Близькому Сході, на яких було поширено міжнародне ембарго, отримані кошти через офшори зберігалися на рахунках в Іспанії та Швейцарії, в подальшому на них набувалася елітна нерухомість в Іспанії [6].

3. *Об'єктивна сторона транснаціональних та транскордонних злочинів має певні специфічні ознаки,* що відрізняють їх від інших видів кримінальних правопорушень, зокрема, дана категорія злочинів відрізняється специфічними об'єктами посягання, місцем вчинення, наслідками, способом вчинення, інструментами, засобами та ін. Наприклад, під час контрабанди використовуються наступні найпоширеніші схеми: ввезення/вивезення вантажів без оформлення митних документів, підробка товарноспровідних документів, маскування товарів під інший вид вантажу, недостовірне декларування, зменшення ваги та/або ціни товару, переміщення різних груп товарів поза межами пунктів пропуску, приховування вантажу від митного контролю, провезення вантажу у ніби порожніх вантажівках або великих партій вантажу невеликими партіями, поштова контрабанда, транзитні товари вивантажуються в країні транзиту, створення фірм-імпортерів, які отримують особливі умови розмитнення тощо [7].

4. *Кримінальна відповідальність за транснаціональних та транскордонних злочинів настає за національним законодавством декількох країн та/або за міжнародним законодавством.* Наприклад, положення Конвенції про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден буде застосовуватися у випадку, якщо «місце вильоту або місце фактичної посадки повітряного судна, на борту якого вчинено злочин, знаходиться за межами території Держави реєстрації такого повітряного судна; при цьому не має значення, чи здійснювало повітряне судно міжнародний політ або політ на внутрішніх авіалініях» [8]. До прикладу, також зауважимо, що кримінальне законодавство України визнає кримінальними правопорушеннями такі транскордонні та транснаціональні злочини, як: ст. 149 ККУ «Торгівля людьми», ст. 305 ККУ «Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсо-

рів або фальсифікованих лікарських засобів», ст. 258 ККУ «Терористичний акт», ст. 361 ККУ «Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж» та ін. [9].

5. *Транснаціональні та транскордонні злочини включають в себе широкий спектр кримінальних правопорушень* максимальне кримінальне покарання за які передбачається на строк «не менше чотирьох років або більш суворою мірою покарання, якщо вони мають транснаціональний характер і скоєні за участі організованої злочинної групи» [4, с. 107]. Так, на IX Конгресі ООН по попередженню злочинності та поводженню з правопорушниками було встановлено наступну класифікацію транснаціональних злочинів: незаконний обіг наркотиків, незаконний обіг зброї, торгівля людьми, тероризм, організована злочинність, відмивання грошей, піратство та злочини на морі, відмивання грошей, незаконна міграція, кіберзлочинність, незаконний обіг культурних цінностей, порушення прав інтелектуальної власності, угон літака, шахрайство із страховкою, екологічні злочини, торгівля людськими органами, корупція, хибне банкрутство та ін. [10]. У своїх дослідженнях В. Попко визначає наступні підгрупи транснаціональних злочинів за характером шкідливих наслідків «1) злочини, які задають шкоду мирному співробітництву та міжнародним відносинам; 2) економічні злочини; 3) екологічні злочини; 4) злочини, які завдають шкоду особі, майну та моральним цінностям; 5) злочини, які задають шкоду культурному розвитку» [4, с. 107-108]. До видів транскордонних злочинів відносяться злочини, які виходять за межі однієї держави та в кожному конкретному випадку з приводу яких між державами укладаються угоди про правову допомогу. Зокрема, п.1 ст. 5 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах визначено, що «кожна з Договірних Сторін зобов'язується за клопотанням іншої Договірної Сторони провадити кримінальне переслідування своїх громадян, а також іноземців, які мають місце постійного проживання на її території, підозрюваних у скоєнні злочину на території запитуючої Договірної Сторони» [11].

6. *Висока суспільна небезпека*. Транснаціональні та транскордонні злочини відрізняються високою суспільною небезпекою через їхній вплив на права людини, економіку, безпеку,

громадський порядок та міжнародні відносини. На прикладі такого транскордонного та транснаціонального злочину, як торгівля людьми, охарактеризуємо рівень суспільної небезпеки. Торгівля людьми – це незаконна угода об'єктом якої виступає людина, а також дії щодо вербування, переховування, переміщення, передачі та одержання людини з метою експлуатації шляхом вчинення шантажу, обману чи уразливого стану особи [12]. Формами торгівлі людьми є використання в порнобізнесі та сексуальна експлуатація, примусова вагітність, втягнення до злочинної діяльності, вилучення органів, примусова праця, проведення дослідів над людиною, використання в збройних конфліктах, усиновлення (удочеріння) з метою отримання наживи, залучення в боргову кабалу, примусове жебракування та ін. Так, за статистикою 2023 р. в Україні від торгівлі людьми постраждали 118 осіб, більшість яких була задіяна у військовому конфлікті - 65% [13], переважно країнами призначення потерпілих від торгівлі людьми українців стали Польща, Греція, Італія, Болгарія, Португалія, ОАЕ. За даними Єврокомісії на глобальному рівні щорічний прибуток від торгівлі людьми складає 29,4 млрд євро, в ЄС – 2,7 млрд євро, торгівля людьми відмічається в 164 країнах світу при залученні представників 175 національностей [14].

7. *Транснаціональні та транскордонні злочини мають комплексний характер*, що ускладнює їхнє попередження і розслідування, потребує тісної міжнародної співпраці та координації між державами. До основних міжнародних організацій на універсальному та регіональному рівні в сфері боротьби із транснаціональними злочинами можна віднести: Міжнародну організацію кримінальної поліції (Інтерпол), Європейське поліцейське управління (Європол), Управління ООН з наркотиків та злочинності, Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), Всесвітню митну організацію, ASEAN Chiefs of National Police, Police Community of the Americas, Gulf Cooperation Council Police, ASEAN Immigration Management Cooperation та ін. Наприклад, в сфері протидії транснаціональній злочинності України співпрацює з підрозділами ООН, НАТО, ЄС, ПСЄІ, ЦЄІ, ЄАП, ОБСЄ, Радою Європи, Міжнародною організацією з міграції, Організацією Чорноморського економічного співтовариства, Організацією за демократію та економічний розвиток (Грузія, Україна, Азербайджан та Молдова) та ін. Зокрема, відповідні органи України активно

бере участь у діяльності Європейського комітету з проблем злочинності в сфері розробки та обговоренні міжнародних стандартів протидії транснаціональним злочинам, реформуванні кримінального права, у роботі спеціалізованих підкомітетів та робочих груп, обміні досвідом та підвищенні кваліфікації тощо.

Висновки. Транскордонні злочини – це злочини які охоплюють дві або більше держави, або вчиненні на території однієї держави, але їх наслідки поширюються на територію інших держав, вчинення яких передбачає перетинання державних кордонів та не є обов'язково пов'язаними з організацією діяльності транснаціональних злочинних груп. Транснаціональні злочини — це злочини, які за своєю природою передбачають діяльність організованих груп або мереж, що діють у кількох країнах одночасно або мають значний вплив на кілька держав, злочини відрізняються своєю системністю, організованістю та складною структурою, підпадають під юрисдикцію двох та більше держав. Транснаціональні та транскордонні злочини слід відмежовувати від міжнародних злочинів (агресії, геноциду, воєнних злочинів, злочинів проти людяності), оскільки вони відносяться до т.з. злочинів міжнародного характеру.

Ознаки кримінально-правової характеристики транснаціональних та транскордонних злочинів: територія вчинення транснаціональних та транскордонних злочинів та «перетинання злочином» державних кордонів, наявність «іноземного елемента» в суб'єктивних та об'єктивних ознаках транснаціональних та транскордонних злочинів, об'єктивна сторона транснаціональних та транскордонних злочинів має певні специфічні ознаки, кримінальна відповідальність за транснаціональних та транскордонних злочинів настає за національним законодавством декількох країн та/або за міжнародним законодавством, транснаціональні та транскордонні злочини включають в себе широкий спектр кримінальних правопорушень, висока суспільна небезпека, транснаціональні та транскордонні злочини мають комплексний характер, що ускладнює їхнє попередження і розслідування, потребує тісної міжнародної співпраці та координації між державами.

Список використаної літератури:

1. Леган І.М. Сучасний стан та тенденції транснаціональної злочинності в Україні та світі. *Юридичний науковий електронний журнал*. №3/2021. С. 378-381. URL: http://lsej.org.ua/3_2021/97.pdf (дата звернення: 13.01.2024)
2. Природа транснаціонального злочину як категорія міжнародного кримінального права: теоретичний аспект. *NATIONAL LAW JOURNAL: THEORY AND PRACTICE*. AUGUST 2019. С. 137-141. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/4/part_1/30.pdf (дата звернення: 12.01.2024)
3. Жаровська Г.П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні: автореф.дис. ... канд. юр. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 42 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/0e297093-d268-4708-86a5-fb04071b9413/content> (дата звернення: 07.01.2024)
4. Попко В. Транснаціональний злочин у системі злочинів міжнародного кримінального права: кваліфікуючі ознаки. *Публічне право*. №1 (33). 2019. С. 103-111. URL: <https://www.publichnepravo.com.ua/files/33/pdf/pp-2019-33-12.pdf> (дата звернення: 09.01.2024)
5. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності: ООН. 2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 03.01.2024)
6. Гуменюк О. Куди ведуть таємні стежки українських контрабандистів зброї. Розслідування Заборони. *Заборона*. URL: <https://zaborona.com/kudy-vedut-tayemni-stezhky-ukrayinskyh-kontrabandystiv-zbroyi-rozsliduvannya-zaborony/> (дата звернення: 08.01.2024)
7. Кирилова С. «Контрабас»: які схеми працюють на кордоні та чому Україна втрачає мільярди. *Бізнес район*. URL: <https://business.rayon.in.ua/topics/386306-kontrabas-iaki-shemi-pratsiuiut-na-kordoni-ta-chomu-ukrayina-vtrachae-miliardi#group=redactor&photo=2> (дата звернення: 07.01.2024)
8. Конвенції про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден: ООН від 16.12.1970 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_167#Text (дата звернення: 12.01.2024)
9. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1707> (дата звернення: 14.01.2024)
10. Ковальський В. Шляхи Кіото: XIV-й конгрес ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя та перспективні завдання сучасної кримінології. *Юридичний вісник України*. URL: <https://yvu.com.ua/shlyahy-kioto-xiv-j-kongres-oon-z-poperedzhennya-zlochynnosti-ta-kryminalnogo-pravosuddya-ta-perspektyvni-zavdannya-suchasnoyi-kryminologiyi/> (дата звернення: 11.01.2024)
11. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у

цивільних і кримінальних справах: Україна, Республіка Польща від 24.05.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_174#o301 (дата звернення: 06.01.2024)

12. Що таке торгівля людьми. *Державні сайти України*. URL: <https://1547.ukc.gov.ua/dovidkova-informatsiya/protydiya-torgivlv-lyudmy/shho-take-torgivlya-lyudmy/> (дата звернення: 13.01.2024)
13. Українці стали частіше звертатися за допомогою у випадках, коли постраждали від тор-

гівлі людьми. *Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23691.html?PrintVersion> (дата звернення: 11.01.2024)

14. Ковальова Д. Відлуння рабовласництва. Що ми знаємо про торгівлю людьми – одну з найбільш нелюдських «індустрій» світу. *New voice*. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/torgivlya-lyudmi-naybilsh-nelyudska-industriya-v-cifrah-i-faktah-50172223.html> (дата звернення: 04.01.2024)
-

Borovyk A. V., Lavreniuk O. V. Criminal law characteristics of cross-border and transnational crimes

The article examines the specific features of the criminal-legal characteristics of cross-border and transnational crimes. It was determined that cross-border crimes are crimes that cover two or more states, or are committed on the territory of one state, but their consequences extend to the territory of other states, the commission of which involves the crossing of state borders and are not necessarily related to the organization of the activities of transnational criminal groups, and transnational crimes are crimes that by their nature involve the activities of organized groups or networks that operate in several countries at the same time or have a significant impact on several states, crimes differ in their systematicity, organization and complex structure, fall under the jurisdiction of two and more states. It is noted that transnational and cross-border crimes should be distinguished from international crimes (aggression, genocide, war crimes, crimes against humanity), since they belong to the so-called crimes of an international nature. The following features of the criminal-legal characteristics of transnational and cross-border crimes are singled out: the territory of committing transnational and cross-border crimes and «criminal crossing» of state borders, the presence of a «foreign element» in the subjective and objective features of transnational and cross-border crimes, the objective side of transnational and cross-border crimes has certain specific features, criminal liability for transnational and cross-border crimes arises under the national legislation of several countries and/or under international law, transnational and cross-border crimes include a wide range of criminal offenses, high public danger, transnational and cross-border crimes have a complex nature, which complicates their prevention and investigation, requires close international cooperation and coordination between states.

Key words: *cross-border crimes, transnational crimes, international crime*